

Karpiński, Rafał

"Między dwoma kryzysami. Włochy Renesansu", Ruggiero Romano, Warszawa 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 585-586

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Mirosław Korolko, *Andrzej Frycz Modrzewski, humanista, pisarz*, „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1978, s. 238.

Praca ta ukazała się w serii „Profile”. Jest to seria popularnonaukowych szkiców monograficznych poświęconych najwybitniejszym twórcom literatury polskiej i światowej. Twórczość Andrzeja F. Modrzewskiego trudno zakwalifikować jednoznacznie do literatury, zwłaszcza wobec tendencji ograniczającej jej zasięg do beletrystyki, do gatunków opierających się na fikcji czy zmyśleniu. Zamierzeniem M. Korolki było udowodnić, że pisarstwo Frycza Modrzewskiego przynależy do dorobku literatury staropolskiej, jest jednym z jej najwartościowszych przejawów. W stanowisku takim zawarta jest opozycja w stosunku do literaturoznawców, którzy widzą we Fryczu wyłącznie myśliciela, teoretyka państwa i prawa, nie zaś świadomego swych zamierzeń artystę. Głównym przedmiotem prezentowanej rozprawy jest sprostowanie tych błędnych założeń, odrzucenie sztucznego podziału na literaturę piękną i naukową, nie istniejącego w piśmiennictwie renesansowym. Autor pisze: „Chociaż Frycz nie uprawiał w ścisłym znaczeniu literatury pięknej, — — był twórcą świadomym swych celów pisarskich, modelującym swe utwory na kształt humanistycznej retoryki literackiej”. Ogromnie interesujące są uwagi autora o funkcjach pozaliterackich retoryki jako sztuki artystycznej perswazji, należącej do podstawowych środków wychowania obywatelskiego, politycznego i społecznego. Mówiąc zatem o Fryczu — artyście, przedstawiając jego technikę pisarską na przykładach poszczególnych utworów, ukazuje jednocześnie M. Korolko pisarza — nauczyciela, który chce wpoić swoim współziomkom ideały humanizmu, wychować ich na świadomych obywateli, kierujących się rozumem i poczuciem sprawiedliwości, a nie uprzedzeniami i wszelkiego rodzaju fanatyzmem. Działalność pisarska Frycza Modrzewskiego przypadła bowiem, jak wiemy, na okres niezwykle burzliwych polemik i sporów między zwolennikami Kościoła i katolicyzmu a wyznawcami religii reformowanych.

Książkę zamyka szczegółowo opracowany kalendarz życia i twórczości Frycza oraz słownik pojęć i terminów retorycznych pomagający właściwie odczytać jego dzieła.

M. Sz.

Ruggiero Romano, *Między dwoma kryzysami. Włochy Renesansu*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1978, s. 203.

Referaty wygłaszane na zagranicznych konferencjach oraz artykuły publikowane w różnojęzycznych czasopismach, seriach czy pracach zbiorowych poświęcone historii gospodarczej i kultury Włoch XIV—XVII w. zebrał R. Romano w tom, który opublikował u Einaudiego w 1971 r. Tłumaczenie niniejsze, uzupełnione szkicem o stosunku Machiavellego do historii (tłumaczenie z hiszpańskiego? — przydałaby się informacja gdzie i w jakim języku drukowano pierwotnie te artykuły), opiera się na tej właśnie edycji włoskiej. Z jedenastu rozpraw składających się na „Włochy Renesansu”, cztery ogłoszono wcześniej w języku polskim (KH t. LXIX, 1962; PH t. LIII, 1962; „Odrodzenie i Reformacja” t. VIII, 1963; „Społeczeństwo, gospodarka, kultura”, Warszawa 1974). Różnice między pierwodrukami a obecną wersją wynikają z uściśleń i korekt kolokwialnego języka, także z innej podstawy językowej: trzy teksty drukowane po raz pierwszy w Polsce przełożone były z francuskiego. Obecne tłumaczenie, zrzeczniejsze literacko, jest mniej precyzyjne od pierwodruków polskich.

Chronologię książki wyznacza kryzys XIV w. i zahamowanie w rolnictwie w końcu XVI w. oraz kryzys gospodarki miejskiej z początku następnego stulecia

(kryzys koniunkturalny 1619—1622 r.). Sześć artykułów poświęcono ekonomice. Naczelną ich tezą jest, że w gospodarce Włoch (mimo, że był to kraj najbardziej zurbanizowany w Europie) dominowała wieś, historiografia zaś wypacza obraz poświęcając zbyt wiele uwagi miastom. Choć może się to wydawać paradoksalne, historyk polski nie uzna takiej tezy za rewelację, nawet nie bardzo rozumie konieczność walki o nią. Eseje o kulturze podejmują analizę związków między twórcami, malarzami, intelektualistami a społeczeństwem. Jest to rzeczywiście nowoczesny przykład ujęcia historii kultury, punktem dojścia jest bowiem społeczeństwo, a nie dzieła i ich autorzy.

Celem tej książki jest chęć wyjaśnienia „w jaki sposób i dlaczego Włochy na przestrzeni od XIV do XVII wieku stoczyły się z wyniosłych szczytów w głęboką przepaść”. „Tam gdzie inni widzieli chwałę, blask, wspaniałość, ja dostrzegalem jedynie oznaki bezlitosnego upadku” pisze autor. Jest to więc próba rozrachunku z tym fragmentem przeszłości Włoch. Jej realizacja jednak — chyba ze względu na sposób w jaki książka powstała — jest niespójna, nazbyt jednostronna.

Autor docenia istotę renesansowego przełomu, „zablokowanego” jak pisze na przełomie XVI i XVII w. W dyskusji o ciągłość w historii zajmuje stanowisko jednoznaczne: „Historia — to dzieje struktur podlegających nieustannym przemianom, niosących w sobie sprzeczności, które prowadzą je do przełomu”. Tomik ten dowodzi, że do tej tezy przyszeręgować należy również historię historiografii, przynajmniej prezentowaną książkę, złożoną z tekstów, które powstawały w ciągu kilku lat, a których dla nowej edycji nieprzepracowano.

Pozostanie sprawą otwartą, czy przy naszych ograniczonych możliwościach wydawniczych nie byłoby bardziej celowe udostępnić szerszym kręgom zainteresowanych napisanej przez Romano wspólnie z A. Tenentim „Die Grundlegung der modernen Welt: Spätmittelalter, Renaissance, Reformation” (Frankfurt 1967).

R. K.

Maurycy Horn, *Powinności wojenne Żydów w Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, Żydowski Instytut Historyczny w Polsce, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 169.

Najnowsza publikacja książkowa Maurycego Horna omawia stosunkowo wąskie zagadnienie udziału Żydów w wojnach Rzeczypospolitej XVI—XVII w. Temat ten, przewijający się dotychczas marginalnie w, często przestarzałych już, pracach Kazimierza Hahna, Filipa Blocha, Dawida Kendela, Majera Bałabana, Jakuba Schalla czy — najbogatszych materiałowo — Mateusza Miesesa, nie doczekał się dotąd monograficznego opracowania, nie licząc kilkunastu szczegółowych artykułów napisanych po ostatniej wojnie.

Praca Horna stanowi podsumowanie naszej wiedzy w tym zakresie, łączy w sobie nowe wyniki badań autora — korygujące niejednokrotnie ustalenia wcześniejsze z usystematyzowaniem i podsumowaniem tych ostatnich. Oparta jest na różnorodnej bazie źródłowej — w zasadzie drukowanej — od opracowań XVII i XVIII-wiecznych historyków, poprzez siedemnastowieczne pamiętniki i kroniki, aż do materiałów nienarracyjnych — akt sejmowych i sejmikowych, Metryki Koronnej i Litewskiej, lustracji królewskich i inwentarzy miejskich. Wykorzystano też wydawnictwa źródeł do dziejów Żydów Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz tzw. responsy rabinackie.

Problem powinności wojennych Żydów w Rzeczypospolitej szlacheckiej z trudnością daje się oddzielić od obowiązków wojennych miast i mieszczaństwa, w których skład świadczenia Żydów najczęściej wchodziły. Stanowiło to niewątpliwie utrudnienie przy konstrukcji pracy. Autor rozpoczyna swój wykład skrótowym